

**PREKYBOS ŽMONĖMIS NUSIKALTIMO NORMOS NAUJOSIOS REDAKCIJOS
(2005 M. BIRŽELIO 23 D.) AIŠKINIMO IR TAIKymo PROBLEMOS****Oleg Fedosiuk ***

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 84
Elektroninis paštas olfed@mruni.lt*

Pateikta 2007 m. birželio 14 d., parengta spausdinti 2007 m. rugpjūčio 22 d.

Santrauka. Prekyba žmonėmis – tai nusikaltimas, kurio teisinė konstrukcija buvo suformuluota tarptautinėje teisėje, vėliau adaptuota Europos Sąjungos teisėje, o 2005 m. birželio 23 d. įstatymu perkelta ir į Lietuvos nacionalinę baudžiamąją teisę. Dėl neįprastai sudėtingos struktūros prekybos žmonėmis normą suvokti ir taikyti gana keblu. Straipsnyje pateikiama bendroji naujos redakcijos prekybos žmonėmis normos charakteristika, atkreipiamas dėmesys į probleminius šio nusikaltimo sudėties požymius, analizuojami kai kurie svarbūs teismų nuosprendžiai šios kategorijos bylose, formuluojamos mokslinės rekomendacijos, kaip turi būti motyvuojama esant šio nusikaltimo požymiams byloje.

Pagrindinės sąvokos: prekyba žmonėmis, išnaudojimas, priešingumas žmogaus laisvei.

IŽANGA

Galiojanti prekybos žmonėmis normos (BK 147 str.) redakcija priimta 2005 m. birželio 23 d. įstatymu [1]. Jos turinį lėmė Lietuvos Respublikos įsipareigojimai suderinti prekybos žmonėmis normą su tarptautinės ir ES teisės aktais, o tiksliau kalbant, su prekybos žmonėmis apibrėžimu, pateiktu 2000 m. lapkričio 15 d. priimtame JTO konvenciją prieš tarptautinį nusikalstamumą papildančiame protokole „Dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertinimąsi ja“ [2] ir 2002 m. liepos 19 d. priimtame Europos Sąjungos Tarybos sprendime dėl kovos su prekyba žmonėmis [3]. Šiuose aktuose suformuluota prekybos žmonėmis samprata yra labai sudėtinga: ji turi nemažai sudedamųjų elementų ir gali būti paaiškinta tik atsižvelgus į jos istorinę raidą ir struktūrizavus ją į daugybę sudedamųjų elementų [4, p. 70–75]. Tačiau šios sampratos įtraukimo į nacionalinę teisę būdas buvo gana radikalus – labai ilgas ir sudėtingas apibrėžimas, šiek tiek pataisytas, buvo tiesiog perkeltas į LR BK. Labai lakoniška ir trumpa iki tol galiojusi prekybos žmonėmis

normos redakcija buvo pakeista labai sudėtingu ir ilgu tekstu. Šis įstatymo leidėjo žingsnis įgyvendino tarptautinius Lietuvos įsipareigojimus, ir logiška būtų tikėtis, kad tai turėtų palengvinti teisėsaugos institucijų kovą su šiuolaikine vergija vadinamu reiškiniu. Tačiau taip jau yra baudžiamojoje teisėje – kuo ilgesnis yra įstatyme pateiktas nusikaltimo apibrėžimas, tuo sunkiau jį inkriminuoti kaltininkui, nes įstatyme nurodytus požymius reikia nustatyti ir įrodyti. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų kolegija kasacinėje 2006 m. kovo 28 d. nutartyje (b. b. Nr. 2K–332/2006) pabrėžė, jog naujoji prekybos žmonėmis normos redakcija yra siaurinama: „*Nors nagrinėjama veika buvo padaryta galiojant 2000 m. rugsėjo 26 d. BK 147 straipsnio redakcijai, tačiau byloje būtina vadovautis šiuo metu galiojančia BK 147 straipsnio redakcija, nes 2005 m. birželio 23 d. padarytais BK pakeitimais ir papildymais į nusikaltimo sudėtį įvedus papildomus objektyvius požymius, veikų kvalifikavimo galimybės pagal BK 147 straipsnį susiaurėjo, ir šiuo požiūriu naują BK 147 straipsnio redakciją yra pagrindas laikyti atsakomybę švelninančiu įstatymu*“. Be abejo, jau minėtų JT protokolo ir ES tarybos sprendimo tikslai buvo kitokie – tikėtasi ne siaurinti atsakomybę, bet suaktyvinti kovą su prekyba žmonėmis. Šio straipsnio autoriaus nuomone,

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros docentas.

nors nauja prekybos žmonėmis redakcija juridinės technikos požiūriu yra neįprastai sudėtingos konstrukcijos ir operuoja daugybe teisinių požymių, vis dėlto ji nesiaurina kriminalizavimo ribų, kaip nurodė kasacinė instancija, bet detalizuoja jas.

TRUMPA PREKYBOS ŽMONĖMIS NUSIKALTIMO SUDĖTIES CHARAKTERISTIKA IR JOS TAIKYMO ASPEKTAI

Analizuojant naujos redakcijos prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtį reikėtų atkreipti dėmesį į šiuos esminius jos požymius. Kaip matyti iš LR BK skyriaus, į kurią ši norma įtraukta, pavadinimo prekybos žmonėmis normos saugoma vertybė yra žmogaus laisvė. Tai suponuoja būtinumą nustatyti veikos priešingumą laisvei. Prekybos žmonėmis nukentėjusiuoju pagal LR BK 147 str. gali būti tik pilnametis asmuo, nes analogiškai veiksmai vaiko (asmens iki 18 metų) atžvilgiu kvalifikuotini kaip vaiko pardavimas arba pirkimas (LR BK 157 str.). Kalbant apie objektyvius požymius, be veikos priešingumo nukentėjusiojo laisvei aspekto, prekybos žmonėmis byloje būtina nustatyti bent vienos veikos (iš 5 alternatyvų) ir bent vieno veikos padarymo būdo (iš 7 alternatyvų) buvimą.

Alternatyvios veikos yra šios: a) žmogaus pardavimas arba kitoks perleidimas; b) pirkimas arba kitoks įgijimas; c) verbavimas; d) gabenimas; e) laikymas nelaisvėje. Akivaizdu, kad aiškinant *pardavimo-pirkimo, įgijimo-perleidimo* sandorius šiuo atveju negalima remtis atitinkamomis Civiliniame kodekse numatytomis taisyklėmis. Kaip prekybos žmonėmis požymiai, minėti išnaudojamieji sandoriai gali būti paaiškinti kaip kontrolės kito žmogaus atžvilgiu įgijimas ar perleidimas. *Verbavimas* kaip prekybai žmonėmis būdinga veika – tai kito žmogaus skatinimas (įtikinėjimas, pažadai, siūlymai) atlikti veiksmus (duoti sutikimą, pasirašyti sutartį, vykti į užsienį ir t. t.), kurie leis vėliau tą žmogų išnaudoti. Asmuo gali būti verbuojamas slepiant arba neslepiant fakto, kad jis bus išnaudojamas. *Gabenimas* – tai išnaudojimo tikslais atliekamas asmens transportavimas iš vienos vietos į kitą (vežimas automobiliu, lydėjimas kelionėje traukiniu ar lėktuvu ir pan.). Asmuo gali būti gabenamas ne tik į tą vietą, kur jis bus išnaudojamas, bet ir į kitą vietą, pvz., parodyti galimam pirkėjui, apgyvendinti prieš gabenant į užsienį ir pan. Tai gali būti daroma vienos šalies ribose arba iš vienos šalies į kitą. *Laikymas nelaisvėje* – tai išnaudojimo tikslais žmogaus laikymas tokiomis sąlygomis, kai jis negali daryti fizinių judesių (pvz., žmogus surištas) arba judėti erdvėje (pvz., uždarytas kambaryje) ar pasirinkti savo buvimo vietos (pvz., apsauga neleidžia palikti namo teritorijos). Nukentėjusysis gali būti laikomas nelaisvėje prieš jo valią arba jo sutikimu. Sutikimas būti laikomam nelaisvėje nepanaikina galimybės inkriminuoti šią veiką, nes svarbu yra ne tai, kaip nukentėjusysis vertina situaciją, bet objektyvus jo negalėjimas pasirinkti savo buvimo vietos.

Alternatyvūs veikos padarymo būdai yra šie: a) fizinis smurtas; b) grasinimai; c) kitoks atėmimas galimybės priešintis; d) pasinaudojimas priklausomumu; e) pasinaudojimas pažeidžiamumu; f) apgaulė; g) sumokėjimas ar kitokios turtinės naudos suteikimas asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį. Dauguma minėtų požymių yra žinomi Lietuvos baudžiamajai teisei, nes naudojami kitų nusikalstamų veikų sudėtyse. *Fizinis smurtas* teismų praktikoje suprantamas kaip tyčiniai veiksmai, kuriais pažeidžiamas nukentėjusio asmens kūno neliečiamumas, žmogaus kūno audinių ar organų anatominis vientisumas arba jų funkcijos. Tai gali būti nukentėjusiojo mušimas, rankų užlaužimas, nukentėjusiojo užgulimas, prispaudimas, smaigimas, priverstinis alkoholio, narkotinių, psichotropinių medžiagų ar žmogaus valią paveikiančių vaistų sugirdymas ir pan. [5, pnt. 6]. Kaltininkas gali naudoti fizinį smurtą įbauginimo tikslais, kerštaudamas už nepaklusnumą, tenkindamas savo iškreiptus seksualinius norus ir pan. *Grasinimas* gali būti apibrėžtas kaip pavojingas tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai verčiant bijoti (bauginant), kad dėl tolesnių grasinančiojo veiksmų ar neveikimo atsiras tam tikros neigiamos pasekmės. Grasinimai gali būti išreikšti žodžiu, raštu ir kitu elgesiu (gestais, mimika, garsiu rėkimu, ginklo, peilio ar kito panašios paskirties daikto rodymu, turto naikinimu, nuolatiniais naktiniais skambučiais, asmens atviru sekimu, baimę keliančios aplinkos sukūrimu ir kt.). Grasinimo paskirtis prekyboje žmonėmis yra primesti aukai savo valią ir užtikrinti jos elgesio kontrolę. *Kitokio atėmimo galimybės priešintis* požymis sistemiškai aiškinant normą turėtų apimti atvejus, kai kaltininkas aukai taiko poveikio būdus, kurie, pirma, neatitinka fizinio smurto ir grasinimų požymių, antra, atima galimybę priešintis. Neabejotinai galima teigti, kad prie tokių būdų teismų praktikoje priskiriama migdomųjų ar kitokių valią paralyžiuojančių vaistų, narkotinių arba psichotropinių medžiagų sugirdymas nukentėjusiajam be jo žinios, nesmurtinis laisvės atėmimas, pvz., uždarymas patalpoje. Tačiau šio požymio aiškinimo ribos nėra nusistovėjusios ir priklauso nuo bylos aplinkybių. *Pasinaudojimas priklausomumu* – tai specifinė psichinės prievartos rūšis, kai nukentėjusiajam tiesiogiai arba užuominomis leidžiama suprasti, jog norint išvengti tam tikrų nemalonumų jis privalo paklusti kaltininko, nuo kurio priklauso, valiai. Priklausomumas suponuoja tarp žmonių tokius santykius, kai vieno žmogaus gerovė (padėtis) priklauso nuo kito žmogaus valios. Baudžiamojoje teisėje nuo seno susiformavo nuostata, kad priklausomumas turi būti teisinio pobūdžio, kai tarp nukentėjusiojo ir kaltininko susiklosto teisiniai, įstatymo reglamentuojami santykiai, suponuojantys šalių teises ir pareigas. Tokie santykiai susiklosto tarp darbdavių ir darbuotojų, viršininkų ir pavaldinių, globėjų ir vaikų, sutuoktinių, dėstytojų ir studentų, medikų ir pacientų. Taigi remiantis šiuo požiūriu vien tik faktinio priklausomumo nepakanka išvada dėl pasinaudojimo priklausomumu [6, p. 203]. Tačiau ši nuostata nėra absoliuti ir kaip laisvės varžymo būdas gali būti aiškinama plačiau. Manytina, kad prekyboje žmonėmis pasinaudojimas priklausomumu gali pasireikšti ir kaip

piktnaudžiavimas faktiškai susiklosčiusia ir juridiskai neapsibrėžta padėtimi, pvz., jaunos moters priklausomumu nuo jos akyse didelį autoritetą turinčio vyresnio brolio, iškaltėjusio ją ištraukti į prostituciją. *Apgaulė* kaip prekybos žmonėmis požymis taip pat yra specifiskas. Dažniausiai ji naudojama verbuojant ir pasireiškia kaip suklaidinimas dėl esminių aplinkybių, turinčių reikšmės nukentėjusiojo apsisprendimui (apgaunama dėl būsimo darbo pobūdžio, darbo ir gyvenimo sąlygų, atlyginimo, galimybių sugrįžti į savo šalį ir kt.). Pagal savo formą apgaulė gali pasireikšti netikrų žinių pranešimu, tiesos nutylėjimu, melagingais pažadais.

Kalbant apie veikos padarymo būdus prekybos žmonėmis normoje naujas yra tik *pasinaudojimo pažeidžiamumu* (angl. *abuse of a position of vulnerability*)¹ požymis. Jis ES Tarybos sprendime paaiškintas kaip padėtis, kai nukentėjusysis neturi kito jam priimtino pasirinkimo kaip tik pasiduoti tam piktnaudžiavimui [3]. Konvertuojant šį apibrėžimą į nacionalinės baudžiamosios teisės terminiją galima teigti, kad asmens *pažeidžiamumą* gali lemti tiek fizinis ar psichinis bejėgiškumas², tiek ir socialiniai veiksniai (sunki materialinė padėtis, dideli turtiniai išpareigojimai, socialinė atskirtis, asociali šeima, prasta sveikata, buvimas užsienyje, nelegalus teisinis statusas ir kt.).

Prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis priskiriama prie formalųjų – baigtumo momentas siejamas ne su padariniais, bet su veika, t. y. pirkimo-pardavimo ar kitokio perleidimo sandorio sudarymu, verbavimu, gabenimu, laikymo nelaisvėje pradžia. Literatūroje yra išsakyta nuomonė, kad dalis prekybą žmonėmis sudarančių veikų yra materialios, pvz., pirkimas, pardavimas, kita dalis – formalios, pvz., verbavimas, gabenimas [7, p. 15]. Su tokia nuomone sunku sutikti, nes vargu ar įmanoma apibrėžti žmogaus pirkimo-pardavimo padarinius baudžiamajai teisei būdinga forma. Be to, net ir stengtis tai padaryti visiškai netikslinga.

Norma numato tiek fizinio asmens, sulaukusio 16 metų, tiek ir juridinio asmens atsakomybę. Subjektyvieji prekybos žmonėmis požymiai, be visoms sudėtims būdingo pakaltinamumo, apibūdinami tyčios požymiu ir išnaudojimo tikslais, kurių siekia kaltininkas arba kad ir nesiekia jų pats, bet žino apie tai, kad auka yra arba bus išnaudojama. Šis momentas įstatyme nurodytas kaip kaltininko žinojimas arba siekis, kad auka: a) būtų įtraukta į prostituciją; b) būtų pelnomasi iš šio asmens

prostitucijos; c) būtų išnaudojama pornografijai ar priverstiniam darbui. Kvalifikuotos prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis (147 str. 2 d.) požymiai yra šie: veika padaryta dviem ar daugiau nukentėjusiems asmenims arba dalyvaujant organizuotoje grupėje arba siekiant įgyti nukentėjusio asmens organą, audinį arba ląstelę.

Vertinant LR BK 147 straipsnio atitiktį jau minėtiems 2000 m. lapkričio 15 d. JTO protokolui ir 2002 m. liepos 19 d. Europos Sąjungos Tarybos sprendimui darytina išvada, kad šių aktų nuostatos iš esmės įgyvendintos. Vienintelis skirtumas – tai šiek tiek siauresnis LR BK 147 straipsnio požiūris į išnaudojimo sritis. Pavyzdžiui, JTO protokole ir EST sprendime dar minimos tokios išnaudojimo sritys kaip vergija, taip pat veikla, panaši į vergiją, o LR BK šie požymiai neminimi. Taigi gali atsitikti taip, kad pagal LR BK bus problemiška įvertinti atvejus, kai moterys parduodamos į vergiškas santuokas, iš kurių neįmanoma ištrukti, vyrai – į karinę tarnybą, vaikai – į gruputes, kuriose bus priversti vagiliauti arba valkatauti. Prekyba žmonėmis kaip tarptautinis kriminalinis reiškinys siejama ne vien su žmonių seksualiniu išnaudojimu ir priverstiniu darbu, bet ir su išnaudojimu nelegaliai įvaikinant, priverčiant elgetauti, susituokti, įtraukiant į nusikalstamą veiklą, pvz., narkotikų platinimą [8, p. 166.]. Štai ir prekyba vaikais, kriminalizuota LR BK 157 straipsnyje, deja, neapima vaikų pardavimo įvaikinti ir elgetauti. Tai laikytina įstatymo spraga, kuri turėtų būti pašalinta. Vertinant prekybos žmonėmis naujos redakcijos normos santykį su kitomis LR BK normomis reikėtų atkreipti dėmesį, kad anksčiau galiojusi gana lakoniška prekybos žmonėmis norma galėjo būti inkriminuojama kartu (kaip idealioji sutaptis) su daugybe kitų BK normų [9, p. 94]. Dabar galiojanti prekybos žmonėmis sudėtis apima daug įvairių požymių, kuriuos būtų galima kvalifikuoti kaip atskiras nusikalstamas veikas. Todėl naujosios prekybos žmonėmis normos redakcijos santykis su kitomis normomis yra pasikeitęs. Galiojanti norma apima tokius nusikaltimus kaip neteisėtas laisvės atėmimas (BK 146 str.), sveikatos sutrikdymai (BK 135-140 str.), išskyrus sunkų sveikatos sutrikdymą sunkinančiomis aplinkybėmis (BK 135 str. 2 d.), grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą (BK 145 str.), žmogaus veiksmų laisvės varžymas (BK 148), įtraukimas į prostituciją (BK 308 str.). Visos šios veikos atitinka prekybos žmonėmis vieną ar kitą požymį, be to, nėra tokios pavojingos kaip prekyba žmonėmis.

Kita vertus, prekybos žmonėmis norma, kriminalizuojanti įvairius sandorius, sudarančius prielaidas išnaudoti žmogų, neapima paties išnaudojimo. Todėl prekyba žmonėmis, atskleista žmogaus išnaudojimo stadijoje, turėtų būti inkriminuojama kartu (kaip realioji sutaptis) su pelnymosi iš kito asmens prostitucijos (BK 307 str.) ir išnaudojimu priverstiniam darbui (BK 147-1 str.). Nusikaltimai, susiję su neteisėtu asmens gabenimu per valstybės sieną (BK 292, 293 str.), taip pat turėtų būti inkriminuojami kartu su prekyba žmonėmis. Tuo tarpu vaiko pirkimo arba pardavimo norma (BK 157 str.) traktuotina kaip speciali prekybos žmonėmis nor-

¹ 2002 m. ES Tarybos pamatinio sprendimo lietuviškame variante šis terminas buvo pateiktas netiksliai – kaip pasinaudojimas bejėgiškumu [3], tačiau LR BK 147 straipsnyje jo vertimas yra autentiškas – pasinaudojimas pažeidžiamumu.

² Analogiškas požymis yra būdingas išžagavimo ir seksualinio prievartavimo nusikaltimų sudėtimis. Teismų praktikoje ši būklė siejama su asmens neįgalumu, amžiumi, fizine arba psichine liga ir kitomis būklėmis, dėl kurių jis negali pasipriešinti kaltininkui [5, pnt. 10].³ Pvz., Vilniaus apygardos teismas, susidūręs su neprievartiniu verbavimu išvežti į užsienį užsiimti prostitucija, apkaltinamuosius nuosprendžius prekeiviams žmonėmis ne kartą pagrindė tarptautinės teisės normomis, skirtomis kovai su prekyba žmonėmis (2000 m. JTO protokolu), pabrėžiant, kad aukos sutikimas iš anksto apgalvotam išnaudojimui neturi reikšmės, jei buvo panaudota kuri nors iš pirmiau nurodytų priemonių (Vilniaus apygardos teismo baudžiamosios bylos Nr. 1-235/2003; Nr. 1-99/2003; Nr. 1-60/2004; Nr. 1-94/2004).

mos atžvilgiu, todėl jos visiškai pakanka, kai sandorio objektas yra vaikas, t. y. asmuo iki 18 metų amžiaus.

Analizuojant galiojančią prekybos žmonėmis normą jos taikymo prasme, labai svarbu įvertinti galimybę ją taikyti atvejams, pirma, kai nukentėjusysis sutinka būti išnaudojamas; antra, kai veika nutraukta žmogaus verbavimo arba perleidimo stadijoje, kai nukentėjusysis dar nebuvo išnaudojamas, jo atžvilgiu nebuvo taikomos griežtos laisvės kontrolės priemonės; trečia, kai įtariamasis atlieka tik techninę funkciją prekyboje žmonėmis, pvz., verbuoja merginą užsiimti prostitucija arba gabena ją į užsienį užsiimti prostitucija, arba iš vienos miesto vietos į kitą parodyti pirkėjui, nesiimdamas jokių prievartos, apgaulės ir kitų būdų, numatytų BK 147 straipsnyje, taip pat neturėdamas asmeninio siekio išnaudoti to žmogaus. Būtent dėl šių prekybos žmonėmis aspektų pagrįsti šio nusikaltimo požymius labai sunku. Gerai žinoma, kad nemaža prekybos žmonėmis nukentėjusiųjų dalis, o tai dažniausiai būna užsiimti prostitucija parduotos moterys, sutinka su prekiautojų pasiūlymu pradėti verstis prostitucija, vykti į užsienį šiais tikslais. Konkrečių bylų turinys rodo, kad dažniausiai nusikaltėliai taiko nesmurtinius verbavimo būdus, neslepia nuo užverbuotų merginų būsimo darbo pobūdžio. Atliktų kriminologinių tyrimų duomenimis, tik apie 23 proc. moterų į užsienį buvo išvežtos apgaule, didžioji dauguma žinojo, kokį darbą dirbs [10, p. 39]. Todėl teisiamųjų suole atsidūrę prekeiviai dažnoje byloje ginasi, jog tik padėjo merginoms įgyvendinti jų planus ir noriai prisipažįsta padarę pelnymosi iš kito asmens prostitucijos arba įtraukimo į prostituciją, bet ne prekybos žmonėmis nusikaltimus. Prokurorai susiduria su sunkumais pagrįsdami tokiais atvejais kaltinimą prekyba žmonėmis, nes tradicinė baudžiamosios teisės teorija nusikaltimus laisvei paprastai sieja su prievarta ir pasinaudojimu bejėgiškumu. Taigi egzistuoja pavojus, kad prekybos žmonėmis samprata bus iškreipta pernelyg sureikšminant aukos sutikimą būti išnaudotai ir ignoruojant jau minėtų tarptautinių dokumentų nuostatas, jog prekybos žmonėmis aukos sutikimas su ketinamu arba faktišku išnaudojimu neturi reikšmės, jei yra bent vienas iš taikomų būdų (smurtas, apgaulė, pasinaudojimas pažeidžiamumu ar kt.) [2, 3].

Kad atsakytume į klausimą, ar galima kaltinti prekybos žmonėmis nusikaltimu vieną ar kitą asmenį, išnaudojimo tikslais atlikusį ar dalyvavusį žmogaus pirkimo, pardavimo, gabenimo ir kt. veikoje, svarbiausia yra tinkamai suprasti šio nusikaltimo priešingumo laisvei aspektą, veikos ir jos padarymo būdo santykį, tyčinės kaltės turinį ir išnaudojimo tikslo (siekio ar žinojimo) požymio inkriminavimo kaltininkui specifiką.

PREKYBOS ŽMONĖMS PRIEŠINGUMO LAISVEI NUSTATYMO SPECIFIKA

Turint galvoje prekybos žmonėmis normos teisinę prigimtį ir jos kilmę tarptautinėje teisėje, taip pat kad aukos sutikimui negali būti teikiama per daug reikšmės (tai tiesiogiai nurodyta JT protokole ir ES pagrindų sprendime), šio nusikaltimo priešingumą laisvei sunku paaiškinti vadovaujantis vien tik tradiciniu supratimu,

kaip pažeidžiama žmogaus laisvė – naudojant fizinę ar psichinę prievartą, pasinaudojant bejėgiškumu. Prekybos žmonėmis normos atsiradimas skatina toliau plėtoti priešingumo laisvei koncepciją, nes šis nusikaltimas yra susijęs su kontroliuojamo žmogaus išnaudojimu, o šios kontrolės pagrindu gali tapti ne tik prievarta, apgaulė ir aukos bejėgiškumas, bet ir tam tikras nukentėjusio asmens susitarimas su išnaudotoju. Tai tiesiogiai plaukia iš BK 147 straipsnio, pagrįsto JT protokolu ir ES pagrindų sprendimu, turinio, kuris kriminalizuoja veiką jau verbavimo stadijoje, o tarp poveikio aukai priemonių nurodo ne tik smurtą ir apgaulę, bet ir piktnaudžiamą nukentėjusiojo priklausomumą ir pažeidžiamumą. Be to, pagal BK 147 straipsnį sumokėjimas asmenį kontroliuojančiam asmeniui yra pakankamas taikyti normą ir atleisti nuo pareigos nustatyti kokį nors kitą piktavališką poveikį aukai.

Prekybos žmonėmis normos taikymo praktika parodė, kad priešingumas laisvei skirtingai motyvuojamas, kai nusikaltimas atskleistas stadijoje, kai auka jau buvo išnaudojama (retas atvejis Lietuvos teismų praktikoje), ir kai sandoris atskleistas anksčiau – verbavimo, gabenimo, pardavimo stadijoje (dažnoje byloje nusikaltimas atskleistas būtent šioje stadijoje). Pirmuoju atveju laisvę varžančią kontrolę gali rodyti tapatybės dokumentų atėmimas ir ribotos galimybės ištrukti iš išnaudojimo tinklo, judėjimo laisvės ir kasdienio gyvenimo kontrolė, neteisiniai drausmės palaikymo būdai, trukdomi socialiniai pokyčiai, skolų, kurias būtina atidirbti, primetimas, delsimas mokėti atlyginimą ir kiti panašūs išnaudojimo srities būdingi bruožai. Kiek sunkiau pagrįsti veikos priešingumą laisvei, kai prekybos žmonėmis sandoris atskleistas užverbavimo ar užverbuotų žmonių pardavimo ir gabenimo stadijoje, kai nukentėjusysis dar nėra išnaudojamas ir griežtai kontroliuojamas. Grįsti būsimo laisvės varžymą įmanoma tik prielaidomis, užtat praktikoje iškilo tokių atvejų pripažinimo prekyba žmonėmis pagrindimo problema. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija, nagrinėdama kasacinį skundą, kuriame buvo ginčijamas nuteisimas už prekybą žmonėmis (užverbuotą į prostituciją moterį buvo bandoma parduoti į Didžiąją Britaniją), 2006 m. kovo 28 d. kasacinėje nutartyje išsakė gana kategorišką nuostatą šiuo klausimu: „Prekyba žmonėmis yra vienas iš nusikaltimų žmogaus laisvei. Veika gali būti kvalifikuojama kaip BK 147 straipsnyje numatytas nusikaltimas tik nustačius, kad žmogaus laisvė buvo pažeista. Nagrinėjamoje byloje nuteistosios veiką kvalifikuojant pagal BK 147 straipsnį privaloma konstatuoti, kad nukentėjusiosios E. K. asmens laisvė buvo suvaržyta, palenkiant jos valią bent vienu iš BK 147 straipsnio (2005 m. birželio 23 d. redakcija) dispozicijoje nurodytų valios palenkimo būdų (...). Nenustačius, kad laisvė buvo suvaržyta, veika pagal BK 147 straipsnį negali būti kvalifikuojama. Tokiu atveju gali būti tik sprendžiamas baudžiamosios atsakomybės klausimas už vienos iš BK 307 straipsnyje numatytų veikų padarymą. Apeliacinės instancijos teismas išvadą, kad sandoriui pavykus pirkėjai galėtų visiškai kontroliuoti E. K., grindė „analogiškų bylų praktika“. Toks įrodinėjimo būdas baudžiamojoje

teisenoje neleistinas. Nusikalstamos veikos požymiai kiekvienoje byloje turi būti įrodomi toje byloje surinktais duomenimis. Informacija apie tai, kas tam tikrais atvejais atsitinka prostitucija užsienio valstybėse užsiimančioms moterims, nėra pakankamas pagrindas daryti išvadą, kad E. K. valia nagrinėjamu atveju buvo palenkta“ (b. b. Nr. 2K–332/2006). Taigi nesant tiesioginių nukentėjusiosios laisvės pažeidimo faktų apeliacinės instancijos teismo nutartis buvo panaikinta ir byla perduota iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.

Neteisingai suprasta minėta kasacinė nutartis gali paskatinti praktikos nukrypimą nuo prekybos žmonėmis normos turinio ir nuo teigiamų tendencijų, kurios pradėjo formuotis teismų praktikoje, galiojant ankstesnei BK 147 straipsnio redakcijai³. Štai Šiaulių apygardos teismas 2006 m. rugsėjo 19 d. nuosprendžiu (b. b. Nr. 1-56-300/2006), pasiremdamas minėtos kasacinės nutarties teiginiais, išteisino A. K. ir A. J., kaltinamus prekyba žmonėmis, ir veiką perkvalifikavo į pelnymosi iš kito asmens prostitucijos, nors iš nukentėjusiosios parodymų, kad verbuojant užsiimti prostitucija užsienyje nukentėjusioji buvo apgaudinėjama (buvo teigiama, kad ji uždirbs daug pinigų, kad darbas bus nesunkus, galės sugrįžti, kai panorės, nors iš tikrųjų ji Londone susidūrė su negailestingu išnaudojimu – gaudavo tik 10 procentų nuo uždirbtų pinigų), užverbuota ji buvo kontroliuojama (prekeiviai apgyvendino nukentėjusiąją kažkokioje bute), parduota į užsienį – buvo išnaudojama laisvę varžančios kontrolės sąlygomis (buvo perparduota albanų gruputei, turėjo bėgti, kad išvengtų jų kontrolės). Šie faktai nepaneigti, atvirkščiai, nuosprendyje nukentėjusiosios parodymai vertinami kaip nuoseklūs, todėl lieka neaišku, kodėl teismas nesurado pagrindo pritaikyti prekybos žmonėmis normą. Teismo argumentai, kad naujoji prekybos žmonėmis redakcija susiaurino šio nusikaltimo požymius (ši nuostata pirma buvo išsakyta anksčiau minėtoje 2006 m. kovo 28 d. kasacinėje nutartyje), taip pat kad nukentėjusioji A. T. pati sutiko išvažiuoti į Londoną ir dirbti prostitute, jos laisvė nebuvo suvaržyta, nes ji naudojosi judėjimo laisve, jos atžvilgiu kaltinamieji A. K. ir A. J. nenaudojo fizinio smurto ar grasinimų, nėra įtikinami išteisinant profesionalius prekeivius žmonėmis. Manoma, šis nuosprendis gerai identifikuoja pavojų, kad, priešingai tarptautinės teisės reikalavimams ir atitinkamai Lietuvoje besiformuojančiai praktikai, cituotos kasacinės nutarties teiginiai gali būti naudojami siekiant nepagrįsto prekeivių žmonėmis išteisinimo.

Vis dėlto anksčiau minėtą kasacinę nutartį būtina suprasti teisingai. Taip, kasacinė instancija suformulavo prekybos žmonėmis priešingumo laisvei taisyklę: normoje nurodytu būdu turi būti palenkta aukos valia. Priešingu atveju veika neatitinka prekybos žmonėmis požymių. Reikia atkreipti dėmesį, kad ši nutartis iš tiesų užkerta kelią grįsti veikos priešingumą laisvei prezumpcija, kad patekus į nelegalios prostitucijos tinklą aukos laisvė bus neišvengiamai suvaržyta ateityje. Autoriaus nuomone, teoriškai tokia prezumpcija visa dėlto yra pateisinama, nes nusikalstamos veikos priešingumas įstatymo saugomai vertybei (objektui) baudžiamojoje teisė-

je netapatinamas su šios vertybės tiesioginiu pažeidimu, nes pačios vertybės dažnai formuluojamos gana abstrakčiai (pvz., dorovė, valdymo tvarka, vaikas ir šeima, informatika ir kt.). Manoma, moterų išvežimas užsiimti prostitucija į užsienį vertybiniu požiūriu vis dėlto priešingas laisvei. Kita vertus, LR BK yra normos, kriminalizuojančios pelnymąsi iš kito asmens prostitucijos bei įtraukimą į prostituciją kaip nusikaltimus dorovei, todėl laisvės pažeidimo aspekto pabrėžimas kaip savotiška taisyklė tarp priešingumo laisvei ir dorovei yra suprantamas. Nenuoseklūs įstatymai, numatantys žmogaus gabenimo verstis prostitucija į užsienį šio sutikimu (BK 307 str.) kaip pelnymosi iš prostitucijos požymį, tarsi skatina ieškoti stipresnio prekybos žmonėmis priešingumo laisvei akcento.

Tačiau darydami išvadą iš minėtos kasacinės instancijos sprendimo galime konstatuoti, jog nutartyje išdėstytas požiūris nereikalauja, kad prieš auką būtinai būtų smurtauojama, nors būtent tai Šiaulių apygardos teismas pabrėžė cituotame nuosprendyje. Palenkta aukos valia įmanoma ir nesmurtiniais būdais, nurodytais normoje: apgaule, pasinaudojimu priklausomumu ir pažeidžiamumu. Grindžiant prekybos žmonėmis inkriminavimą reikėtų susieti veikos priešingumą laisvei su atliekamomis veikomis ir taikomais būdais, kurie pagal LR BK 147 straipsnį ir yra laisvę varžančios kontrolės formos. Juk žmogus, sutinkantis su jam primetamu piktaivališku pasiūlymu būdamas suklaidintas, priklausomas ar pažeidžiamas, nėra laisvas. Šia prasme pagrįsti prekybos žmonėmis priešingumą laisvei (be tiesiogiai panaudotos fizinės ar psichinės prievartos) labai padėtų faktai, kad verbavimo, gabenimo, pirkimo-pardavimo, taip pat kitokio įgijimo-perleidimo metu auka nebuvo laisva apsisprendama, nes:

- aukai buvo sakoma netiesa apie būsimą darbą, uždarbį, darbo sąlygas;
- auka buvo papirkinėjama, iš jos buvo reikalaujama grąžinti į ją investuotus pinigus, taip darant ją priklausomą;
- auka sutiko būti išnaudojama dėl sunkios materialinės padėties, šeimos asocialumo, socialinės atskirties, sutrikusio intelekto, priklausomybės nuo narkotikų⁴;
- buvo paimti aukos asmens dokumentai ir ji neturėjo galimybės persigalvoti ir laisvai pasitraukti, buvo naudojama tuo, kad auka nemokėjo vietinės kalbos, auka buvo instruktuojama dėl konspiracijos, bendravimo su kitais asmenimis;
- prekeiviai elgėsi aukos atžvilgiu nepagarbiai, begėdiškai apžiūrinėjo, taip bauginami ir žeminami orumą;

⁴ Atliktų tyrimų duomenimis, daugumos įtrauktų į prostituciją merginų (71 proc.) materialinė padėtis buvo bloga, beveik 80 proc. aukų augo šeimose, kuriose nėra vieno iš tėvų [11, p. 36–39], apie 40 proc. moterų, besiverčiančių prostitucija daro tai dėl priklausomybės nuo narkotikų [10, p. 40]. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros prekybos žmonėmis ikiteisminio tyrimo praktikos apibendrinime (2007 05 02) pastebėta nauja tendencija – vis dažniau verstis prostitucija verbuojamos nuo narkotikų priklausančios moterys [7, p. 78].

- kiti faktai, rodantys užverbuoto asmens įstūmimą į normaliam gyvenimui nebūdingą ir laisvei plačiąja prasme prieštaraujančią padėtį, kai žmogus iš tikrųjų nėra laisvas apsisprendamas.

Šių požymių buvimo pagrindimas tikrai padėtų įveikti numanomus gynybos argumentus, kad niekas nesmurtavo ir kitaip nevaržė merginų laisvės. Tai, kad suklaidinimo, priklausomumo bei pažeidžiamumo požymių nustatymas padeda pagrįsti ir priešingumą laisvei, rodo dar viena Šiaulių apygardos teismo byla (Nr. 1-51-154/2007). Teismas, patvirtindamas apkaltinamąjį nuosprendį prekyba žmonėmis kaltinamam asmeniui, konstatavo, kad: „D. Š. veika parduodant R. G. teisingai kvalifikuota pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147 straipsnį (2000 09 26 BK redakcija, galiojusi iki 2005 06 23 įstatymu Nr. X-272 priimtos redakcijos, įsigaliojusios 2005 06 30), kadangi byloje buvo neiginčijamai nustatyta, jog D. Š. pažeidė nukentėjusiosios R. G. laisvę, pasinaudodamas nukentėjusiosios R. G. bejėgiška padėtimi dėl jos sveikatos būklės (diagnozuotas mišrus emocijų ir elgesio sutrikimas, t.l, b.1.112), socialinės padėties (apribotos tėvų teisės, laikoma specialioje globos įstaigoje – t.l, b.1.107-110) ir nepilnametystės (gimusi 1989 01 28)⁵, palenkė nukentėjusiosios valią ir pardavė ją, turėdamas tikslą, kad R. G. būtų įtraukta į prostituciją“ [7, p. 25–26]. Šie teismo argumentai laikytini geros praktikos ir teisingo prekybos žmonėmis normos interpretavimo pavyzdžiu.

VEIKOS IR JOS PADARYMO BŪDO SANTYKIS

Grindžiant kaltinimą prekyba žmonėmis pagal naujos redakcijos BK 147 straipsnį, labai svarbu yra tiksliai nustatyti veiką ir jos padarymo būdą. Veika (žmogaus pardavimas-pirkimas arba kitoks įgijimas-perleidimas, verbavimas, gabenimas, laikymas nelaisvėje) išreiškia neteisėtą kaltininko įgaliojimų aukos atžvilgiu realizavimą, o veikos padarymo būdas padeda identifikuoti veikos priešingumą laisvei, parodo ribą, skiriančią prekybą žmonėmis nuo leistinų sandorių dėl žmogaus, išnaudojimą – nuo savanoriško darbo. BK 147 straipsnyje minimi piktavališki poveikio būdai (fizinis smurtas, grasinimai ar kitoks atėmimas galimybės priešintis, pasinaudojimas priklausomumu ar pažeidžiamumu, apgaulė) remiantis norma naudojami siekiant palenkėti aukos valią ir užtikrinti jos kontrolę, kuri savo ruožtu leistų ją išnaudoti ar paversti sandorio objektu.

Analizuojant veikos ir jos padarymo būdo santykį reikia atkreipti dėmesį, kad kai kurios veikos sutampa su kai kuriais veikos padarymo būdais. Taip atsitiko dėl to, kad tarptautinėje teisėje suformuluota definicija buvo perkelta į nacionalinę teisę nepašalinus iš jos kai kurių loginių trūkumų (jų net pagrausėjo). Štai *pirkimo-pardavimo* veika sutampa su *sumokėjimo ar kitokios turtinės naudos suteikimo asmeniui, kuris faktiškai kont-*

roliuoja nukentėjusį asmenį, požymiu. Šis veikos padarymo būdas apskritai skiriasi nuo kitų, nes nerodo jokio piktavališko poveikio nukentėjusiajam ir neturi įtakos jo valiai. Ši formuluotė, perkelta į nacionalinę Lietuvos baudžiamąją teisę iš minėtų JT protokolo ir ES Tarybos pamatinio sprendimo, matyt, pagrįsta nuostata, kad pinigų sumokėjimas įgyjant žmogų prilygsta vergijai ir savaime rodo pavojingumą visuomenei. Kartu šis požymis sukuria tam tikrą alogizmą: veika pasireiškia žmogaus pirkimu-pardavimu, o jos padarymo būdas – sumokėjimu. Taigi pirkimo-pardavimo atveju tarsi nebūtina ieškoti piktavališko poveikio nukentėjusiajam požymių. Kita vertus, visais atvejais reikia nustatyti veikos priešingumą žmogaus laisvei, todėl piktavališko poveikio aukai nustatymas vis dėlto pageidautinas.

Formuluojant naują prekybos žmonėmis definiciją Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse buvo nurodyti požymiai, kurių nėra minėtuose JT protokole ir ES Tarybos sprendime ir taip buvo sukurta naujų neloģiškumų. Pvz., *nukentėjusiojo laikymo nelaisvėje* veika sutampa su *atėmimo galimybės priešintis* požymiu⁶, taip pat gali sutapti su *fizinio smurto ir grasinimo* požymiais⁷, t. y. su veikos padarymo būdais. Nepaisant veikos ir jos padarymo būdo galimų sutapimų kaltinamajame akte arba apkaltinamajame nuosprendyje patartina tiksliai nurodyti, kokiais veiksmais pasireiškė veika, o kokiais – jos padarymo būdas.

Analizuojant veikos ir jos padarymo būdo santykį svarbu pabrėžti, kad remiantis prekybos žmonėmis normos logika bei bendrininkavimo teorija nėra būtina, kad pats pirkėjas, pardavėjas, verbuotojas ar gabentojas taikytų minėtus būdus. Pakanka žinoti, kad bent vienas iš šių būdų buvo ar bus taikytas prieš nukentėjusįjį atei-tyje. Gali pasitaikyti atveju, kai kaltininkas padaro veiką (pvz., verbuoja asmenį ar gabena jį verstis prostitucija į užsienį), nenaudodamas nei smurto, nei kitų poveikio priemonių. Tai jokių būdu nereiškia, kad jis nerealizuoja prekybos žmonėmis būtinų požymių. Kaltinimas tokiam asmeniui gali būti grindžiamas faktais, kad normoje minėta būda prieš nukentėjusįjį taikė ar taikys kiti asmenys. Tarkime, asmuo gabena merginą į užsienį, žinodamas, kad ji verbavimo studijoje buvo apgauta ir klaidin-gai išivaizduoja, jog dirbs padavėja kavinėje, arba kad verbuojant buvo pasinaudota aukos pažeidžiamumu (būtinumu atidirbti skolą, noru ištrūkti iš asocialios šeimos ir kt.). Šiuo atveju kaltininko žinojimas apie apgaulės panaudojimą prieš merginą arba pasinaudojimą jos pa-žeidžiamumu paverčia jį bendravikdytoju. Tokia pati situacija susidaro, jei verbuotojas, gabentojas, pardavė-jas žino, kad nukentėjusysis pateks žmonėms, kurie smurtaus prieš jį, apgaus, naudosis priklausomumu ar

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimo Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ 9 punkte išaiškino, kad kitoks atėmimas galimybės priešintis, be kita ko, apima uždarymą į izoliuotą patalpą atimant laisvę [5].

⁷ Žmogaus laikymas nelaisvėje natūraliai susijęs su baimės jausmo kėlimu, todėl šioje veikoje nesunku įžvelgti psichinės prievartos naudojimą. Nelaisvės būklės sudarymas ir palaikymas gali būti susijęs ir su fiziniu smurtu, pvz., pagrobiant žmogų, surišant, laikant pavojin-gomis sveikatai sąlygomis.

⁵ Jeigu veika būtų padaryta galiojant naujai vaiko pirkimo arba pardavimo normos 2005 m. birželio 23 d. redakcijai (BK 157 straips-nis), jokių papildomų poveikio būdų nukentėjusiajam nustatyti nebūtų būtina, nes prekyba nepilnamečiais (vaikais) kriminalizuota neatsi-žvelgiant į tai.

pažeidžiamumu, t. y. atliks veiksmus, atitinkančius veikos padarymo būdą. Gali būti ir atvirkščiai, kai kaltininkas atliks veiksmus, atitinkančius tik veikos padarymo būdą (pvz., smurtaus, grasins), bet neatliks veiką sudarančių veiksmų. Minėti teiginiai išplaukia iš bendros bendrininkavimo teorijos, kuri leidžia pripažinti asmenį bendravykdytoju, net jeigu jis tik iš dalies realizavo objektyviuosius požymius [12, p. 160]. Todėl dalyvavimas padarant tik veiką arba taikant tik būdą, yra pakankamas inkriminuojant prekybą žmonėmis⁸. Šio aspekto pabrėžimas yra svarbus, nes dalyvavimas nusikalstame prekybos žmonėmis versle yra labai funkcionalus: vieni verbuoja, kiti parduoda, tretį gabeną, ketvirtį išnaudoja.

Galiojant ankstesnei prekybos žmonėmis normai teisiamiesiems dažnai buvo inkriminuojamas ne baigtas nusikaltimas, bet pasikėsimo stadija, nes žmogaus pirkimo-pardavimo sandoriai dažniausiai atskleidžiami taikant nusikalstamos veikos imitavimo modelį. Todėl pats sandoris yra kontroliuojamas teisėsaugos institucijų pareigūnų ir nėra realus. Iš tiesų, nepaisant įrodyto pinigų sumokėjimo fakto, toks pirkimas rodo tik pasikėsinimą sudaryti sandorį. Tačiau praktikoje dažnai buvo ignoruojama tai, kad užverbavimas ir gabenimas iš esmės atitinka baigto įgijimo požymį ir teismai veiką kvalifikavo kaip pasikėsinimą net ir tada, kai kaltininkai buvo sulaikomi parduodantys tariamiems pirkėjams užverbuotas moteris (Vilniaus apygardos teismo b. b. Nr. 1-199/2003) arba gabenantys tokias moteris į užsienį (Lazdijų raj. apylinkės teismo b. b. Nr. 1-043-04/01 ir b. b. Nr. 1-088-05/02). Tačiau naujoji prekybos žmonėmis redakcija, be įgijimo-perleidimo požymių, taip pat numato verbavimą ir gabenimą. Todėl galimybės kvalifikuoti veiką kaip pasikėsinimą susiaurėjo. Kaip pasikėsinimą belieka kvalifikuoti atvejus, kai taikant nusikalstamos veikos imitavimo modelį tikriems pirkėjams siūlomos tariamai į prostituciją užverbuotas moterys, nes šiuo atveju kaltininkas tik išsivaizduoja, jog išnaudojimo tikslais perka žmogų, nors iš tikrųjų tokios galimybės neturi.

KALTĖS TURINYS IR IŠNAUDOJIMO TIKSLO INKRYMINAVIMO SPECIFIKA

Sudėtinga prekybos žmonėmis objektyviųjų požymių struktūra lemia ne mažiau sudėtingą subjektyviųjų požymių visumą, pasireiškiančią tiesiogine tyčia ir tikslu išnaudoti asmenį. Tyčinė kaltė prekyboje žmonėmis reiškia, kad kaltininkas:

- a) supranta, kad įgyja, perleidžia, verbuoja, gabeną ar laiko nelaisvėje kitą žmogų;
- b) žino, kad palenkiant asmens valią prieš šį žmogų buvo ar bus naudojamas smurtas, grasinimai, apgaulė, piktnaudžiaujama jo priklausomumu ar

pažeidžiamumu ar sumokama jį kontroliuojančiam asmeniui;

- c) siekia, kad šis žmogus būtų jo ar kitų asmenų išnaudojamas verčiant užsiimti prostitucija, pornografija ar priverstiniu darbu, siekiant įgyti nukentėjusio asmens organą, audinį arba ląstelių arba kad ir to nesiekia, bet žino apie tai;

- d) ir nori taip veikti. Visos prekybą žmonėmis sudarančios veikos (įgijimas, perleidimas, verbavimas, gabenimas, laikymas nelaisvėje) ir taikomi būdai padaromi siekiant išnaudoti auką. Kaip nurodoma *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne*, *išnaudoti* reiškia naudingai suvartoti, skriausti ką, pasisavinant darbo vaisius [14]. Taigi taikant prekybos žmonėmis normą išnaudojimo tikslas reiškia siekį turėti naudos iš nukentėjusio žmogaus išitraukimo į prostituciją, filmavimąsi ar fotografavimąsi kuriant pornografinę medžiagą, darbą prievartos sąlygomis, organo, audinio arba ląstelių išėmimą iš jo organizmo. Tačiau kaip aiškėja iš prekybos žmonėmis normos turinio, kaltininkas nebūtinai turi siekti šio tikslo pats, pakanka, kad jis žino, jog tai darys kiti asmenys. Taigi išnaudojimo tikslas prekyboje žmonėmis turi platesnę prasmę nei įprasta, jis gali pasireikšti ne tik kaip subjektyvus kaltininko siekis, bet ir kaip jo bendras suvokimas, kad verbuojamas, gabenamas, parduodamas, laikomas nelaisvėje žmogus yra esamo arba būsimo išnaudojimo objektas.

IŠVADOS

Nors naujoji prekybos žmonėmis redakcija (2005 m. birželio 23 d.) juridinės technikos požiūriu yra nepaprastai sudėtingos konstrukcijos ir operuoja daugybe teisinių požymių, vis dėlto ji detalizuoja, bet nesiaurina kriminalizavimo ribų palyginti su ankstesne norma.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2006 m. kovo 28 d. kasacinėje nutartyje buvo suformuluota taisyklė, kuri turėtų tapti orientyru taikant prekybos žmonėmis normą bei atribojant ją nuo kitų panašių veikų. Pirmą, veika gali būti kvalifikuojama kaip prekyba žmonėmis tik nustačius, kad žmogaus laisvė buvo suvaržyta, palenkiant jo valią bent vienu iš BK 147 straipsnio dispozicijoje nurodytų valios palenkimo būdų. Antra, neleistina grįsti veikos priešingumą laisvei prezumpcija, kad patekus į nelegalios prostitucijos tinklą aukos laisvė bus neišvengiamai suvaržyta ateityje.

Turint galvoje kasacinės instancijos suformuluotas taisykles grindžiant prekybos žmonėmis sudėties buvimą, veikos priešingumas laisvei turi būti susietas su atliekamomis veikomis ir taikomais būdais, kurie pagal LR BK 147 straipsnį ir yra laisvę varžančios kontrolės formos. Konstatuojant veikos priešingumą laisvei nebūtina, kad kaltininkas panaudotų fizinį smurtą ar psichinę prievartą prieš asmenį. Nesmurtiniai veikos būdai taip pat gali rodyti laisvės suvaržymą, o žmogus, sutinkantis su jam primetamu piktavališku pasiūlymu būti įtrauktam į išnaudojimą būdamas suklaidintas, priklausomas ar pažeidžiamas, nėra laisvas.

⁸ Literatūroje galima rasti siūlymų bendrininkų, kuriems nepriklauso nukentėjusio asmens kontrolė, veikas vertinti kaip bendrininkavimą pagal padėjimo formą [13, p. 117]. Tačiau toks siūlymas buvo pagrįstas ankstesnės prekybos žmonėmis normos redakcijos turiniu, tuo tarpu pagal galiojančią normą, kurioje išvardyta daugybė alternatyvių požymių, prekeivio žmonėmis pripažinimas bendravykdytoju yra daug paprastesnis.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 147⁽¹⁾, 199⁽¹⁾, 199⁽²⁾, 267⁽¹⁾, 270⁽¹⁾, 308⁽¹⁾ straipsniais 2005 m. birželio 23 d. įstatymas Nr. X-272 // Žin. 2005. Nr. 81-2945.
2. **Protokolas** dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertinimą ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą // Žin. 2003. Nr. 49-2166.
3. **Europos Sąjungos** Tarybos 2002 m. liepos 19 d. pamatinis sprendimas dėl kovos su prekyba žmonėmis (2002/629/TVR). Oficialusis leidinys L 203, 01/08/2002 p. 0001 – 0004. Celex Nr. 32002F0629. Vertė viešoji įstaiga „Vertimo, informacijos ir dokumentacijos centras“. http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=38186&p_query=&p_tr2=2 (2007-06-10).
4. **Fedosiuk O.** Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje // Teisė. 2005. Nr. 54.
5. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ // Teismų praktika. 2005. Nr. 22.
6. **LTSR BK** komentaras. Vilnius, 1989.
7. **Burda R., Gruodytė E., Krikščiūnas R.** Prekybos žmonėmis nusikaltimų tyrimo metodika. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, 2007.
8. **Smartt U.** Human Trafficking: Simply a European Problem? // European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice. 2003. Vol. 11, no 2.
9. **Fedosiuk O.** Prekyba žmonėmis kaip nusikaltimas žmogaus laisvei // Jurisprudencija. 2003. Nr. 45(37).
10. **Prekyba** žmonėmis: prevencija, aukų apsauga, problemos, sprendimo būdai. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2006.
11. **Prekyba** moterimis: Problema. Prevencija. Pagalba aukoms. – Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Vilniaus universitetas, 2005.
12. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. (1–98 str.). Vilnius, 2004.
13. **Abramavičius A., Mickevičius D., Švedas G.** Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
14. **Dabartinės** lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 2000.

THE PROBLEMS OF EXPLANATION AND APPLICATION OF THE NEW EDITION (JUNE 23, 2005) OF THE NORM ON CRIME OF TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS

Oleg Fedosiuk*

Mykolas Romeris University

S u m m a r y

The article deals with the crime of trafficking in humans concerning the new edition of its legal construction (23, June 2005) in the Criminal Code of Republic of Lithuania. The

definition of trafficking in humans was formulated in the November 15, 2000 Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children, which supplements the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, then was adopted by the July 19, 2002 EU Council Framework Decision on Combating Trafficking in Human Beings, and in June 23, 2005 put into national criminal legislation of Lithuania. The legal construction of the new edition of the norm is quite complicated and this creates some problems of its conceptual explanations and application into practice.

The author provides with brief legal characteristic of the norms on trafficking in humans, then turns his attention to the problematic points of this crime, analyses the recent important verdicts of courts in the trafficking cases. The special attention is paid to the cassation decision of the Supreme Court (March 28, 2006), which has given some explanations on the new norm of trafficking and formulated important rules of incriminating the trafficking in humans in cases where the victim gives his consent to be involved into prostitution and trafficked abroad. The article also gives some scientific recommendations on motivation of the opposition of this crime to the protected value of personal freedom, where the victim gives his consent to the intended exploitation, as well as explains how to identify the facts of the abuse of the position of victim's vulnerability and dependency, using of deceit, intent and aim of exploitation of the victim, how to delimit this crime from related crimes of making profit of prostitution of another person and involving into prostitution.

Keywords: trafficking in persons, exploitation, opposition to the personal freedom.

* Criminal Law Department, Mykolas Romeris University, Assoc. Prof. Dr.